

ks. Jan Dyduch

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Prawa i obowiązki ludzi pracy w nauczaniu Jana Pawła II

Niepokojące zjawiska współczesne dotyczące sfery pracy ludzkiej, takie jak bezrobocie, protesty zagrażające niejednokrotnie dobru wspólnemu, emigracja zarobkowa wypłukująca niektóre społeczeństwa z kadr młodych i przygotowanych ludzi, przesadna aktywność związków zawodowych, inspirują do tego, aby sięgnąć do nauczania Jana Pawła II na ten temat i przynajmniej skrótowo je zaprezentować. To nauczanie oparte jest na Piśmie Świętym, na Tradycji Kościoła, na słowach papieży XIX i XX wieku, a także na osobistym doświadczeniu pracy fizycznej świętego Papieża. Zaczerpniemy również z nauczania papieży XXI wieku: Benedykta XVI i Franciszka. Tak więc poniższe rozważania oparte będą na nauczaniu Kościoła.

Rozległość problematyki wymusza selekcję zagadnień, ograniczenie ich do trzech wiodących: pracy jako dzieła osoby, uprawnień ludzi pracy i sprawiedliwości jako regulatora etycznego wymiaru pracy.

1. Praca ludzka dziełem osoby

Nauczanie o pracy ludzkiej jest przedmiotem misji ewangelizacyjnej Kościoła. *Kodeks prawa kanonicznego* (dalej jako: KPK) postanawia: „Kościółowi przysługuje prawo głoszenia zawsze i wszędzie zasad moralnych również do porządku społecznego, oraz wypowiedzenia oceny o wszystkich sprawach ludzkich, na ile wymagają tego fundamentalne prawa osoby ludzkiej i zbawienie człowieka” (kan. 747 § 2). Praca ludzka jest istotnym elementem porządku społecznego. Nie ma zdrowego ładu społecznego bez właściwie ustalonych zasad regulujących pracę człowie-

ka¹. Nauczanie Kościoła przez głoszenie zasad moralnych dotyczących porządku społecznego jest wyrazem troski o godność osoby ludzkiej:

Kościół, dążąc do osiągnięcia swojego zbawczego celu, nie tylko daje człowiekowi udział w życiu Bożym, lecz także światłość, która z tego Bożego życia promieniuje, rozlewa na cały świat, szczególnie przez to, co uzdrowia i podnosi godność osoby ludzkiej...².

Kościół, nauczając o godności osoby ludzkiej, promuje, popiera, głosi podstawowe prawa ludzkie, do których należy prawo do pracy, i broni ich. W tym nauczaniu sięga do początku Bożego objawienia. Człowiek stworzony na „obraz Boży i Jego podobieństwo” (por. Rdz 1, 27) otrzymuje polecenie: „Bądźcie płodni i rozmnażajcie się, abyście zaludnili ziemię i uczynili ją sobie poddaną” (Rdz 1, 28). Ten drugi człon Bożego polecenia, chociaż nie mówi o tym wprost, dotyczy pracy człowieka, bowiem tylko przez pracę człowiek może porządkować i rozwijać ziemię; czyni go to także podobnym do Stwórcy – praca nie jest więc karą, lecz zaszczytnym zadaniem człowieka – osoby ludzkiej³.

Sobór Watykański II naucza: „Ta bowiem praca, czy to wykonywana na własny rachunek, czy też świadczona jako praca najemna, pochodzi bezpośrednio od osoby, która niejako odciska własne piętno na tworzonych przedmiotach materialnych i podporządkowuje je swojej woli”⁴. Praca zatem jest dziełem osoby ludzkiej, która jest „obrazem Boga”, a jako taka jest bytem podmiotowym posiadającym zdolność do rozumnego i wolnego działania, do planowanych i celowych czynów, zdolnym do stanowienia o sobie. Praca pochodzi od człowieka i urzeczywistnia jego człowieczeństwo:

Jako osoba jest tedy człowiek podmiotem pracy. Jako osoba pracuje, wykonuje różne czynności przynależące do procesu pracy, a wszystkie one, bez względu na ich charakter, mają służyć urzeczywistnieniu się jego człowieczeństwa, spełnianiu osobowego powołania, które jest mu właściwe z racji samegoż człowieczeństwa⁵.

¹ Por. J. Majka, *Etyka życia gospodarczego*, Wrocław 1982, s. 53–54.

² Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* [dalej: KDK], 40.

³ Por. Jan Paweł II, enc. *Laborem exercens*, 14.09.1981 [dalej: LE], tekst polski, Watykan 1981, 4.

⁴ KDK 67.

⁵ LE 6.

Od początku dziejów ludzkości, od faktu stworzenia, człowiek jest powołany przez Boga i do Boga jako celu ostatecznego. Stworzony przez Boga na Jego obraz i podobieństwo zdolny jest do poznania i miłowania swego Stwórcy. Plan Boży pokrzyżował sam człowiek, popełniając grzech pierworodny. Bóg jednak nie zrezygnował z tego pierwotnego powołania, ale zesłał swojego Syna, aby odkupił człowieka i na nowo ukazał jego powołanie⁶. Odnowiona wizja powołania człowieka akcentuje je jako powołanie do świętości⁷. To powołanie nadane osobie ludzkiej przy początkach jej dziejów zostało włączone – z woli Stwórcy – w powołanie do pracy: „Stworzony na obraz i podobieństwo Boga samego wśród widzialnego wszechświata, ustanowiony, aby ziemię czynić sobie poddaną, jest człowiek przez to samo powołany do pracy”⁸. W ten sposób powołanie do pracy staje się integralną częścią powołania do świętości i częścią drogi do zbawienia.

W tym kontekście jawi się najpełniej godność pracy ludzkiej, która wypływa przede wszystkim z faktu, że wykonuje ją osoba – podmiot pracy, natomiast rodzaj wykonywanej pracy posiada znaczenie drugorzędne. Mówiąc o rodzaju wykonywanej pracy, trzeba nawiązać do „Ewangelii pracy”,

która ujawnia, że podstawą określenia wartości pracy ludzkiej nie jest przede wszystkim rodzaj wykonywanej czynności, ale fakt, że ten, kto ją wykonuje, jest osobą. Źródłem godności pracy ludzkiej należy szukać nie nade wszystko w jej przedmiotowym wymiarze, ale w wymiarze podmiotowym⁹.

„Ewangelia pracy”, którą pozostawił nam Jezus Chrystus, dowartościowuje pracę fizyczną, która w Jego czasach była nawet poniżana. On sam większość życia na ziemi poświęcił pracy fizycznej przy warsztacie ciesielskim¹⁰.

Ważnym elementem pracy ludzkiej, ściśle powiązaniem z jej godnością i wartością, jest sposób jej wykonywania. Ma być wykonywana umiejętnie, kompetentnie i uczciwie.

Konsekwencją prawdy o godności pracy ludzkiej, o jej wartości, o powołaniu człowieka do pracy jest teza głosząca, że praca jest jego prawem

⁶ Por. KDK 12, 13, 21, 25.

⁷ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* [dalej: KG], 39–42.

⁸ LE, wstęp.

⁹ LE 6.

¹⁰ Por. LE 6.

i obowiązkiem. Praca jest obowiązkiem ze względu na nakaz Stwórcy, który w różny sposób jest wyrażany w Piśmie Świętym. Jako klasyczny tekst można przywołać nauczanie św. Pawła Apostoła: „Albowiem, gdy byliśmy u was, nakazywaliśmy wam tak: kto nie chce pracować, niech też nie je. Słyszymy bowiem, że niektórzy wśród was postępują wbrew porządkowi, wcale nie pracują, lecz zajmują się rzeczami niepotrzebnymi” (2 Tes 3, 10–11). Praca jest powinnością ze względu na kształtowanie własnego człowieczeństwa. Jak naucza papież Franciszek:

Praca powinna być miejscem tego wielowymiarowego rozwoju osobistego, kiedy w grę wchodzi wiele wymiarów życia: kreatywność, prognozowanie przyszłości, rozwój umiejętności, realizacja wartości, komunikacja z innymi, postawa uwielbienia Boga¹¹.

Praca jest także powinnością ze względów społecznych. Stanowi podstawę kształtowania życia rodzinnego, które jest naturalnym prawem i powołaniem człowieka. Praca jest poniekąd warunkiem założenia rodziny, jak i jej utrzymania. Następnie praca staje się obowiązkiem ze względu na przynależność do narodu, z którym człowiek jest złączony więzami kultury i historii. W tę wspólnotę włącza się człowiek przez swoją pracę, którą wykonuje dla dobra wspólnego, także na rzecz całej rodziny ludzkiej¹². Mocno uzasadniony w nauczaniu Kościoła obowiązek pracy, którego zaniedbanie przyczynia się do powstania moralnego nieładu, nie upoważnia do wprowadzenia zasady stosowania przymusu podejmowania pracy. Takiego prawa nie posiada żadna władza państwowa. Stąd też tworzenie przymusowych obozów pracy jest głęboko sprzeczne z katolicką nauką społeczną¹³.

Praca jest nie tylko obowiązkiem, lecz także prawem każdego człowieka, zaliczanym do podstawowych uprawnień osoby ludzkiej. Omawiając to zagadnienie, Jan Paweł II wprowadza pojęcie „pracodawcy bezpośredniego” i „pracodawcy pośredniego”. Tym pierwszym jest osoba lub instytucja, z którą pracownik zawiera bezpośrednio umowę o pracę, zaś drugim – państwo i inne instytucje krajowe i międzynarodowe odpowiedzialne za całość polityki pracy. To na „pracodawcy pośrednim” spoczywa odpowiedzialność

¹¹ Franciszek, enc. *Laudato sí*, 24.05.2015, tekst polski, Kraków 2015, 127.

¹² Por. LE 10.

¹³ Por. F. Mazurek, *Prawo do pracy w encyklice*, [w:] Jan Paweł II, *Laborem exercens. Powołany do pracy*, komentarz pod red. J. Kruciny, Wrocław 1983, s. 208.

zatrudnienia wszystkich zdolnych do pracy¹⁴. Przeciwnieństwem poprawnego całokształtu polityki pracy jest groźna sytuacja społeczna zwana bezrobociem, gdy osoby zdolne do pracy nie mają zatrudnienia w ogólności albo w określonych sektorach pracy. Bezrobocie zawsze jest złem, a gdy urasta do pewnych rozmiarów, staje się prawdziwą klęską społeczną. Klęska ta jest szczególnie tragiczna wówczas, gdy dotyka ludzi młodych, odpowiednio przygotowanych do pracy. W sytuacji bezrobocia istnieje obowiązek wypłacania bezrobotnym zasiłków niezbędnych dla ich utrzymania i ich rodzin, oraz konieczność wspólnej troski społecznej o szybkie zakończenie takiej sytuacji¹⁵.

Z podstawowego prawa do pracy wynika, związany z nim, cały zespół dodatkowych uprawnień.

2. Uprawnienia ludzi pracy

Wśród uprawnień ludzi pracy kluczowe znaczenie ma kwestia sprawiedliwej zapłaty. Niezależnie od tego, czy praca wykonywana jest w ustroju własności prywatnej, w ustroju, w którym jest ona uspołeczniona, czy w ustroju częściowo uspołecznionym, relacje między pracodawcą a pracownikiem ocenia się według tego, jak praca jest wynagradzana. Również cały system społeczno-gospodarczy, jego sprawiedliwość ocenia się wedle kryterium, czy praca ludzka jest w nim odpowiednio i sprawiedliwie wynagradzana. Dlatego sprawiedliwa płaca jawi się jako podstawowy sprawdzian należytego funkcjonowania ustroju społeczno-gospodarczego. Nie jest to sprawdzian jedyny, ale poniekąd kluczowy.

Sprawdzian ten dotyczy nie tylko samego pracownika, lecz także jego rodziny. Stąd mówiąc o sprawiedliwym wynagrodzeniu za pracę, mamy na uwadze płacę rodzinną. To znaczy, że za sprawiedliwą płacę dla dorosłego pracownika obciążonego odpowiedzialnością za współmałżonka i dzieci uważa się taką, która wystarcza na założenie i godziwe utrzymanie rodziny oraz na zabezpieczenie jej przyszłości. Trzeba tu uwzględnić kwestię dobra rodziny, który będzie wymagać niejednokrotnie rezygnacji kobiety-matki z pracy zawodowej. Dlatego w polityce organizowania pracy należy dowartościować zadania macierzyńskie kobiety. Prawdziwy awans społeczny kobiety wymaga takiej polityki pracy, która pozwoli kobiecie zachować swoją specyficzną odrębność

¹⁴ Por. LE 16–17.

¹⁵ Por. LE 18.

i uwzględni jej zadania macierzyńskie w rodzinie, w której jako matka pełni rolę niezastąpioną¹⁶. Ta sprawa wymaga osobnego omówienia.

Ze sprawiedliwym wynagrodzeniem wiąże się zagadnienie świadczeń społecznych, zabezpieczających życie i zdrowie pracowników, a także ich rodzin. Należy w to włączyć również prawo do emerytury, zabezpieczenie na starość, a także zabezpieczenie w przypadku niezdolności do pracy. Sprawiedliwy system wynagrodzenia za pracę winien uwzględniać także prawo do wypoczynku zarówno cotygodniowego, jak i dłuższego raz w roku¹⁷.

KPK zasadniczo nie zajmuje się wprost zagadnieniem sprawiedliwego wynagrodzenia ludzi pracy. Warto jednak, w kontekście sprawiedliwej płacy, rozważyć następującą normę (kan. 231 § 2 KPK):

Zachowując przepis kanonu 230 § 1, [pracownicy – przyp. J. D.] mają prawo do godziwego wynagrodzenia, odpowiedniego do ich pozycji, dzięki któremu, zachowując również przepisy prawa państwowego, mogliby zaradzić potrzebom własnym oraz rodziny. Przysługuje im też prawo, by było właściwie przewidziane ubezpieczenie i zabezpieczenie społeczne, a także ubezpieczenie zdrowotne.

Postanowienie przywołanego kanonu kodeksowego dotyczy bezpośrednio wiernych świeckich zatrudnionych w instytucjach kościelnych. Przysługuje im sprawiedliwe i godziwe wynagrodzenie łącznie z zabezpieczeniem społecznym i zdrowotnym, dającym możliwość utrzymania rodziny, zgodnie z przepisami prawa obowiązującego w danym państwie. Wydaje się, że wyżej omówioną normę w sposób analogiczny można by odnieść do wynagrodzenia innych ludzi pracy¹⁸.

Dla zabezpieczenia przywołanych już uprawnień ludzi pracy potrzebne jest następne, mianowicie prawo ludzi pracy do zrzeszania się, polegające na możliwości tworzenia stowarzyszeń lub organizacji, których celem jest obrona interesów i praw ludzi pracy zatrudnionych w różnych zawodach – mówiąc inaczej, prawo do tworzenia związków zawodowych. Prawodawstwo kościelne, mówiąc o prawie do tworzenia organizacji i stowarzyszeń w Kościele, podkreśla, że ich podstawowym źródłem jest przyrodzona godność osoby ludzkiej człowieka,

¹⁶ Por. LE 19.

¹⁷ Por. LE 19.

¹⁸ Por. J. Dyduch, *Obowiązki i prawa wiernych chrześcijan świeckich*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. II, *Księga II. Lud Boży*, cz. 1, *Wierni chrześcijanie*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 54.

który posiada naturę społeczną i nadprzyrodzoną godność jako istota powołana do życia we wspólnocie¹⁹. Wprawdzie związki zawodowe nie są organizacjami kościelnymi, ale ich podstawowa struktura wynika ze społecznej natury człowieka i są one elementami nowoczesnych społeczeństw demokratycznych. Istnienie i działalność związków zawodowych zapewnia Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku: „Każdemu zapewnia się wolność zrzeszania” (art. 58 u. 1); „Zapewnia się wolność zrzeszania” (art. 58 u. 1); „Zapewnia się wolność zrzeszania w związkach zawodowych, organizacjach społeczno-zawodowych rolników oraz w organizacjach pracodawców” (art. 59).

W przywołanych artykułach polska konstytucja nawiązuje do katolickiej nauki społecznej, która głosi, że związki zawodowe tworzą nie tylko ludzie pracy różnych zawodów przemysłowych, lecz także rolnicy, pracownicy umysłowi, jak również pracodawcy. Związki zawodowe zrodziły się w walce o sprawiedliwość społeczną, o słuszne uprawnienia ludzi pracy. Wszakże walka ta w procesie rozwojowym nie może być traktowana jako zwalczanie kogoś, jako walka przeciw innym, lecz tylko jako usilne staranie o dobro odpowiadające potrzebom ludzi pracy zrzeszonych wedle zawodów. Walka o dobro ludzi pracy nie może ich dzielić, ale ma ich łączyć, ma budować wspólnotę ludzi pracy – ale nie tylko. Ma również prowadzić do wspólnego dobra zarówno tych, którzy pracują, jak i tych, którzy dysponują środkami produkcji lub są ich posiadaczami. Dlatego słuszne zabiegi o zabezpieczenie uprawnień ludzi pracy połączonych tym samym zawodem muszą uwzględniać ograniczenia, jakie nakładają ogólna sytuacja ekonomiczna kraju i potrzeby innych grup zawodowych. Nie może w tych zabiegach zapanować egoizm grupowy czy klasowy, lecz musi dominować idea solidarności, pojmowana jako troska i odpowiedzialność za wszystkich ludzi pracy²⁰.

W tym znaczeniu działalność związków zawodowych wkracza w dziedzinę polityki pojmowanej jako roztropna troska o dobro wspólne. Często jednak przez politykę rozumie się walkę o władzę prowadzoną przez partie polityczne. Tak rozumiana, nie jest ona zadaniem związków zawodowych, wręcz przeciwnie – powinny one jej się wystrzegać. Związki zawodowe nie mogą podlegać decyzjom partii politycznych ani mieć z nimi zbyt ścisłych relacji. Wówczas będą zatracać swój właściwy cel, jakim jest obrona interesów ludzi pracy²¹.

¹⁹ Por. J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. II, cz. 1, dz. cyt., s. 32–33.

²⁰ Por. LE 20.

²¹ Por. LE 20.

Takie sytuacje, gdy związki zawodowe upolityczniają się i przechodzą na służbę partii politycznych, albo same usiłują się nimi stać, walcząc o zdobycie władzy politycznej, nie należą do rzadkości w dzisiejszym świecie. Przynosi to jednak szkodę sytuacji społeczno-politycznej.

Wśród wielorakich uprawnień związków zawodowych, które nieraz przybierają charakter protestu, znajduje się prawo organizowania strajków. Prawo to przyznaje związkom zawodowym Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej: „Związkom zawodowym przysługuje prawo organizowania strajków pracowniczych i innych form protestu w granicach określonych ustaw” (art. 59 u. 3). Ustawy te mogą ograniczać możliwości strajkowe, wykluczając na przykład pewne grupy pracownicze czy pewne dziedziny życia. Nie można jednak żadnej grupy zawodowej pozbawić możliwości protestowania w słusznej sprawie. Wydaje się, że protest w formie blokowania dróg publicznych należy uważać za niewskazany ze względu na naruszenie dobra wspólnego. Katolicka nauka społeczna dopuszcza możliwość organizowania strajków pod odpowiednimi warunkami i we właściwych granicach. Ten środek, wprawdzie uprawniony, należy jednak traktować jako ostateczność. Nie można go nadużywać. Strajki nie mogą doprowadzać do paraliżu życia społeczno-gospodarczego, gdyż narusza to dobro wspólnoty²². Wydaje się, że w dobrze zorganizowanym społeczeństwie wystarczy samo pogotowie strajkowe, które skłoni strony sporu do dialogu i jego wygaszenie bez uciekania się do strajku.

Encyklika *Laborem exercens* podkreśla godność pracy na roli i wzywa do do wartościowania pracy rolników w całym zdrowym systemie ekonomii. Wzywa też do szczególnego potraktowania pracy osób upośledzonych²³.

3. Sprawiedliwość regulatorem etycznego wymiaru pracy

Praca jako dzieło osoby ludzkiej ma swoją wartość etyczną, realizuje powołanie człowieka. Praca jest dobrem człowieka, gdyż dzięki niej człowiek ma stać się lepszy nie tylko fizycznie, lecz także duchowo: „przez pracę człowiek nie tylko przekształca przyrodę, dostosowuje ją do swoich potrzeb, ale także urzeczywistnia siebie jako człowiek, a także poniekąd bardziej staje się człowiekiem”²⁴. Stąd pracowitość, dzięki której człowiek rozwija się,

²² Por. LE 20.

²³ Por. LE 21–22.

²⁴ LE 9.

staje się cnotą, czyli sprawnością moralną. Zgodnie z klasyczną zasadą „in medio virtus” – cnota jest tam, gdzie jest umiar – należy odnaleźć właściwą proporcję, tak aby człowiek, uszlachetniając materię, sam nie doznawał pomniejszenia swej godności²⁵.

Zadaniem Kościoła jest troska „o autentyczny rozwój człowieka i społeczeństwa, czyli taki, który zachowuje szacunek dla osoby ludzkiej we wszystkich jej wymiarach oraz służy jej rozwojowi...”²⁶. Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boże, o czym już mówiliśmy, nie został stworzony jako byt nieruchomy i statyczny. W dziele stworzenia należy postrzegać początkowy etap rozwoju człowieka. Z woli Stwórcy został on powołany do pracy i to odnosi się do wszystkich ludzi wszystkich czasów. Tak więc praca ludzka jest kontynuacją rozwoju zapoczątkowanego i zaprogramowanego przez Boga. Zlekceważenie tego programu, czyli zlekceważenie drogi rozwoju przez pracę, staje się winą moralną. Poucza o tym Pan Jezus w przypowieści o talentach. Sługa, który zakopał otrzymany talent, usłyszał surowy wyrok: „Sługo zły i gnuśny [...] Dlatego odbierzcie mu ten talent, a dajcie temu, który ma 10 talentów” (Mt 25, 26–28). Otrzymane dary Boże mają zaowocować dzięki własnej pracy człowieka, starającego się o swój rozwój. To jednak nie wystarczy. Potrzebna jest współpraca zmierzająca do rozwoju innych, tak aby jednocześnie następował rozwój całego człowieka i wszystkich ludzi²⁷.

Integralny rozwój człowieka, a więc dotyczący każdego i całego człowieka, jest wymogiem sprawiedliwości społecznej. Troska o zrównoważony postęp we współczesnym świecie, w którym jedni toną w cywilizacji konsumpcyjnej, co przeszkadza prawdziwemu rozwojowi, a inni cierpią z powodu niedorozwoju, co także hamuje rozwój, jest zadaniem sprawiedliwości i solidarności. Przywołany brak równowagi w rozwoju wynika z fałszywej koncepcji panowania człowieka w świecie. Przywrócenie równowagi jest możliwe pod niezbędnym warunkiem wprowadzenia zasady pierwszeństwa etyki przed techniką i zasady prymatu osoby w stosunku do rzeczy. Sprawiedliwość i rozwój oparte na zasadach ewangelicznych chronią postęp duchowy człowieka i zabezpieczają prymat ducha wobec materii²⁸.

Na płaszczyźnie wiary jawią się nowe perspektywy integralnego rozwoju człowieka: „Pojęcie wiary ponadto dobrze wyjaśnia motywy przynaglające

²⁵ Por. LE 9.

²⁶ Jan Paweł II, enc. *Sollicitudo rei socialis* [dalej: SRS], 30.12.1987, tekst polski, Watykan 1988, 1.

²⁷ Por. SRS 30.

²⁸ Por. Jan Paweł II, enc. *Redemptor hominis*, 4.03.1979, tekst polski, Watykan 1979, 16.

Kościół do zajmowania się problematyką rozwoju i do uznawania za obowiązek pasterskiej posługi, pobudzania wszystkich do refleksji nad naturą i charakterem autentycznego rozwoju człowieka²⁹. Tak więc wiara w Jezusa Chrystusa i w jego Ewangelię jest siłą kształtującą poprawną wizję postępu człowieka i ludzkości.

Istotne znaczenie dla autonomii rozwoju osoby ludzkiej ma prawo do własności prywatnej: „Tego prawa podstawowego dla autonomii i rozwoju osoby Kościół nieustannie bronił aż po dzień dzisiejszy. Kościół naucza też, że posiadanie dóbr nie jest prawem absolutnym, ale jako prawo ludzkie ze swej natury jest ograniczone³⁰. Prawo własności w rozumieniu tradycji chrześcijańskiej, podtrzymywanej współcześnie, nie jest prawem bezwzględnym, gdyż prawo osobistego posiadania jest podporządkowane prawu powszechnego używania, uniwersalnemu przeznaczeniu dóbr³¹. W tym kontekście warto przypomnieć nauczanie Soboru Watykańskiego II, do którego odwołuje się Jan Paweł II:

Własność prywatna lub pewne dysponowanie dobrami materialnymi pozostawiają każdemu niezbędne miejsce na autonomię osobistą i rodzinną, oraz winny być uważane za rozszerzenie wolności ludzkiej [...]. Własność prywatna posiada ze swej natury także wymiar społeczny, która zasada się na fundamencie zasady powszechnego przeznaczenia dóbr³².

Z przywołanym nauczaniem społecznym Kościoła jest spreczny program marksistowskiego kolektywizmu, ale i program bezwzględnego kapitalizmu. Zarówno system komunistyczny, jak i kapitalizm zwany drapieżnym, zasługują na potępienie jako niesprawiedliwe, nieetyczne, godzące w godność człowieka i jego podstawowe prawa, a w szczególności w prawa związane z pracą ludzką.

Nauka społeczna Kościoła nie stanowi jakiejś trzeciej drogi między bezwzględnym kapitalizmem a komunistycznym kolektywizmem. Jest ona kategorią niezależną, która swoje źródło ma w zasadach Ewangelii i na ich podstawie głosi sprawiedliwość społeczną³³. W świetle Ewangelii staje się jasne, że sama sprawiedliwość nie wystarcza, gdyż nie potrafi rozwiązać wszystkich problemów wspólnoty. Potrzebna jest także miłość społeczna. Jan Paweł II naucza:

²⁹ SRS 31.

³⁰ Jan Paweł II, enc. *Centesimus annus* [dalej: CA], 1.05.1991, tekst polski, Watykan 1991, 30.

³¹ Por. LE 14.

³² KDK 71.

³³ Por. SRS 41.

„Konkretnym wyrazem miłości do człowieka, a przede wszystkim do ubogiego, w którym Kościół widzi Chrystusa, jest umacnianie sprawiedliwości”³⁴. Tak więc troska o sprawiedliwość, dążenie do pełni sprawiedliwości staje się poniekąd pomostem łączącym sprawiedliwość i miłość społeczną. Wyraża to KPK: „Obowiązani są także do popierania sprawiedliwości społecznej, jak również, pamiętając o przykazaniu Pana, do udzielania pomocy biednym z własnych dochodów” (kan. 222 § 2). Pomoc ludziom cierpiącym niedostatek przez oddanie im tego, co im się należy, jest realizacją zasady sprawiedliwości, natomiast wspomaganie ich z własnych dochodów jest przejawem miłości bliźniego³⁵. Wydaje się, że granicę sprawiedliwości i miłości, która winna być elastyczna, wyznaczy – właściwie zrealizowana – miłość Boga i bliźniego.

Papież Benedykt XVI naucza, że sprawiedliwość jest nieodłącznie związana z miłością:

Przede wszystkim sprawiedliwość. *Ubi societas, ibi ius*: każde społeczeństwo wypracowuje własny system sprawiedliwości. Miłość jest większa od sprawiedliwości, ponieważ kochać to znaczy dawać, ofiarować coś swojego drugiemu; ale nie ma nigdy miłości bez sprawiedliwości, która nakazuje, by dać drugiemu to, co jest jego³⁶.

Tak więc sprawiedliwość jest pierwszą drogą miłości, jest jej minimalną miarą, stanowi jej integralną część i jej towarzyszy³⁷. W wymiarze społecznym, a także międzynarodowym musi być uwzględniona jako wyraz braterstwa, zasada darmowości, która winna występować w obrębie działalności ekonomicznej, na przykład jako częściowe lub całkowite darowanie długów krajom biednym³⁸.

Z bogatego nauczania Jana Pawła II o pracy ludzkiej warto jeszcze przywołać jego kazanie wygłoszone w Nowej Hucie-Mogile podczas pierwszej pielgrzymki do Polski. Powiedział wówczas: „Nie można oddzielić Krzyża od ludzkiej pracy. Nie można oddzielić Chrystusa od ludzkiej pracy”³⁹. Właściwą perspektywą pracy ludzkiej, jej światłem i drogowskazem jest Ewangelia Jezusa

³⁴ CA 58.

³⁵ Por. J. Krukowski, *Obowiązki i uprawnienia...*, dz. cyt., s. 41.

³⁶ Benedykt XVI, enc. *Caritas in veritate* [dalej: CV], 29.06.2009, 6, tekst polski [w:] „Notificationes” 147 (2009) nr 7–9.

³⁷ Por. CV 6.

³⁸ Por. CV 34–39.

³⁹ Jan Paweł II, *Kazanie z 9 VI 1979*, [w:] *Jan Paweł II na polskiej ziemi*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Città del Vaticano 1979, s. 247.

Chrystusa. Na takim fundamencie ma być prowadzona ewangelizacja – nowa ewangelizacja⁴⁰. Trzeba zaznaczyć, że właśnie w tym kontekście, w kontekście nauczania o pracy ludzkiej, po raz pierwszy w wypowiedziach Urzędu Nauczycielskiego Kościoła pojawił się termin „nowa ewangelizacja”.

Zakończenie

Wartość i godność pracy ludzkiej ma swój fundament w tym, że jest ona dziełem osoby. To sprawia, że prawo i obowiązek pracy wypływają z natury i powołania człowieka. Prawo do pracy jest podstawowym prawem człowieka i wiąże się z nim cały kompleks uprawnień, jak na przykład prawo do sprawiedliwej zapłaty i do ochrony praw ludzi pracy. Praca ludzka ma swój wymiar etyczny, który realizuje się w sprawiedliwości i miłości społecznej. Nauka społeczna Kościoła o pracy ludzkiej ma być włączona w dzieło Nowej Ewangelizacji.

ABSTRAKT

Prawa i obowiązki ludzi pracy w nauczaniu Jana Pawła II

Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boże powołany jest do pracy, która jest jego podstawowym obowiązkiem i prawem. Nauczanie Jana Pawła II o godności pracy wypływającej z godności osoby ludzkiej oraz o prawach i obowiązkach związanych z pracą stanowi ważny fragment społecznej nauki Kościoła, która ma swoje korzenie w Ewangelii, która dynamicznie była głoszona przez papieży XIX i XX wieku oraz znajduje kontynuację w nauczaniu papieża Benedykta XVI i papieża Franciszka.

SŁOWA KLUCZOWE

godność pracy ludzkiej, Jan Paweł II, prawa i obowiązki ludzi pracy

ABSTRACT

Rights and duties of the men of work in the teaching of John Paul II

Man, who was created in the image and likeness of God, is called to work. The work is the very basic right and duty of a man. The teaching of John Paul II about the dignity of human work that comes from the dignity of human being and about the rights and duties connected with the human work has its roots in the Gospel. The teaching is an

⁴⁰ Por. Jan Paweł II, *Kazanie z 9 VI 1979*, dz. cyt., s. 246–248.

important part of the social teaching of the Church, both in the 19th c. and 20th c. and also during the pontificate of Benedict XVI and Francis.

KEYWORDS

dignity of human work, John Paul II, rights and duties of work

BIBLIOGRAFIA

Źródła:

- Benedykt XVI, Encyklika *Caritas in veritate*, 29.06.2009, tekst polski [w:] „Notificatio-nes” 147 (2009) nr 7–9, s. 3–73.
- Franciszek, Encyklika *Laudato sí*, 24.05.2015, tekst polski, Kraków 2015.
- Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 14.09.1981, tekst polski, Watykan 1981.
- Jan Paweł II, Encyklika *Sollicitudo rei socialis*, 30.12.1987, tekst polski, Watykan 1988.
- Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus*, 1.05.1991, tekst polski, Watykan 1991.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 4.03.1979, tekst polski, Watykan 1979.
- Jan Paweł II, *Kazanie z 9 VI 1979*, [w:] *Jan Paweł II na polskiej ziemi*, red. S. Dziwisz, J. Kowalczyk, T. Rakoczy, Città del Vaticano 1979, s. 244–250.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, wyd. 1, Poznań 2002, s. 104–163.
- Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, red. M. Przybył, wyd. 1, Poznań 2002, s. 526–606.

Literatura:

- Dyduch J., *Obowiązki i prawa wiernych chrześcijan świeckich*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. II/1, *Księga II. Lud Boży*, cz. 1, *Wierni chrześcijanie*, cz. 2, *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 42–54.
- Krukowski J., *Obowiązki i uprawnienia wszystkich wiernych chrześcijan*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. II/1, *Księga II. Lud Boży*, cz. 1, *Wierni chrześcijanie*, cz. 2, *Ustrój hierarchiczny Kościoła*, red. J. Krukowski, Poznań 2005, s. 22–42.
- Majka J., *Etyka życia gospodarczego*, Wrocław 1982.
- Mazurek F., *Prawo do pracy w encyklice*, [w:] *Jan Paweł II, Laborem exercens. Powołany do pracy*, komentarz pod red. J. Kruciny, Wrocław 1983, s. 201–228.